

Gaznadaky posly demir / erteki

Category: Hekaýalar, Kitapcy, Satiriki hekaýalar, Sözler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Gaznadaky posly demir / erteki

GAZNADAKY POSLY DEMIR

O ýok, bu ýok, hiç zadam ýok... Aý, garaz, nuh eýýamlarynda bir ýurtda hiç zadam ýok eken. Ana, şol ýurtda bir patyşa bar eken. Patyşanyň bir gavnasy bar eken. Şol gavnada-da, rowaýata görä, ýalñyz, şol ýurtda iň gymmatly hazyna saklanýar eken. Adamlar ata-babalaryndan miras galan bu ýeke-täk baýlyga gaty guwanýan ekenler. "Hiç zadymyz ýok hem bolsa, eždatlarymyz şu genji-hazynany ýadygärlik goýup gidipdirler" diýip, olar hor-homsy günlerini ýatlaryndan çykarypdyrlar.

Bu baýlygyň bir ýa iki adama dahilly däldigi, onuň tutuş halkyň baýlygy bolup durýanlygy sebäpli, her kim munda meniňem paýym bar diýip hasap edýär eken, şoňa görä-de ony gözüniň görevi ýaly saklamaga çalyşýar eken.

Bu genji-hazyna tutuş halkyňky hem bolsa, ony patyşaň gavnasynda saklandan gowy ýer ýokdy. Gaznany ýaragly garawullar gaty berk gorap saklaýardylar. Olar ukyny-beýlekini bilmeyärdiler. Gaznanyň üstünden guşam uçup geçip bilmeyärdi.

Patyşa, baş wezir, wezirler – köşgүn özüne göwni ýetýän emeldarlarynyň barysy her ýylyň belli bir gündünde bu ata-babalardan galan mukaddes genji-hazyna wepalydygy hakda kasam içýärdi.

Günlerde bir gün patyşanyň halkyň bu gözüniň görevi ýaly saýyp ýören mukaddes baýlygynyň nähili zatlygyny bilesi geldi. Onuň arzyly sandyjagyň içindäki gudratly hazynany göresi gelip, halys ýüregi eräp-akyp barýardy. Ahyry ol durup bilmän, şol hazynanyň saklanýan ýerine baka ýola düşdi. Garawullar patyşany şo jaýa goýberdiler, näme, patyşa patyşa bolar-da. Şol täsin sandyjagy görmek üçin ilki birinji otaga girmelidi,

ondan çykyp, indiki otag, soñ beýlekisine, şeýde-şeýde kyrk jaýyň içinden geçmeliidi, kyrk birinjisinde-de gatbar-gatbar sandyjaklar saklanýardy. Şolaryň kyrk birinjisiniň içinde-de şol genji-hazyna saklanýardy.

Patyşa kyrk gapyny açdy. Kyrk birinji otagyň içine girdi. Kyrk sany sandyk açdy, kyrk birinjini açjak bolanda şeýle bir ýüregi jigledi welin, tas özünden gidipdi. Onda-da ýüregini bire baglap açdy. "Eý Alla, biziň şunça ýyllap apalap gorap ýören zadymyz nähili mugjyzaka?" diýip, ol öz-özüne sowal berdi.

Sandygyň gapagyny açandan heniz ýer ýüzünde görülmek-eşdilmedik bir üýtgeşik owadan zat jaýyň içine ýagty saçdy. Edil Aý ýaly ýanyp dur. Altyn diýseň, altyn däl, göwher diýseň – göwher däl, merjen diýseň – merjen däl. Mis-beýlekiň-ä gürrüňinem etme! Patışanyň göwni bölündi. "Ata-babalaryň bize miras goýan bu mukaddes genji-hazynasyny özüm alaýyn. Bu diňe meniňki bolmaly. Barybir hiç kimiň biljek gümany ýok!" diýip, içinden čürt-kesik karara geldi.

Ol sandygyň içinde Gün dek lowurdap ýatan bu mukaddes hazynany garbap aldy-da, jübüsine saldy. Emma derrew gorku basdy: "Birden-de biri ogurlyk edenimi biläýse nähili bor?!" Onsoň ol öz ýanyndan: "Alaýyn-da, ýerine bir bölek göwher goýaýyn. Göwheriň ýalpyldysam şunuňkydan peslär ýaly däl ahyryn. Bu gudratly daşy öň hiç kim görenok, şonuň üçinem haçandyr bir wagt bu sandygy açyp göräýselerem ogurlyk edilenini bilip bilmezler" diýen karaa geldi. Aýdyşy ýaly hem etdi. Sandyklary edil öňki durşy ýaly, ýerli-ýerinde goýdy, ähli jaýlary yzly-yzyna gulplasdyrda, jaýdan çykdy.

Jaýdan çykmasyna çykdy welin, kim onuň bu eden gabahatlygy bilinmän galar diýip güwä geçirip biler? Ine, şonuň üçinem patyşa bu mukaddes ýadygärligi özünüň ogurlandygyny hiç kime bildirmezlik niýeti bilen şol günden beýlæk bu mukaddes baýlyga wepalydygyny bildirmek üçin öňki ýaly ýylда bir gezek däl-de, iki sapar kasam içmeli diýip buýruk berdi. Şeýlelik bilen tutuş ilat şäheriň meýdançasyna ýygnanyp, ata-babalardan miras galan bu mukaddes ýadygärligi gözünüň göreji ýaly gorap saklajakdygyna kasam içdi.

Baş wezirem kellesi ýerindäki adam bolanmyş diýip gürrün edýärler. Ol oturyp-turup, patyşanyň ýylда bir gezek içilýşn kasamy iki sapara geçirmegine hiç düşünip bilmedi. "Näçe ýyldan bări aýap, gorap ýören gymmatbaha zadymyz nähili üýtgesik zatka?" diýip, öz ýanyndan özi iñkise gitdi. Ahyrt hem çydap bilmän, ata-babalardan miras galan ýadygärligiň saklanýan ýerine ugrady. Baryp, kyrk gapyny açyp, kyrk birinjisiniň gapagyny galdyryp, hazynany görди. Patyşanyň mukaddes ýadygärligiň deregine goýan owadan göwherini görüp, baş weziriň tas begenjinden ýüregi ýarylypdy. Ol haýran bolup, göwheriň ýylpyldysyny synlady. "Aý, bu göwheri özümjik alaýnda, ýerine-de şu bölek altyny goýaýyn. Ata-babalardan galam mirasyň nähili zatlygyny bilýän adam barmy näme? Kimdir biri, bardy-geldi, sandygy açyp göräýende-de çalşyrylanyny nädip bilsin" diýip, göwheriň ýerine zergäriň elinden çykan bir owadan gyzyl ýüzügi taşlady-da, göwheri jübüsine salyp, sandygy edil önküsü ýaly edip gulplady.

Baş wezir baş wezir bolar-da. Zaňnar gymmatbaha göwheri kisesine urup, dösünü gaýşardyp gezip ýör. Emma bilinerin öydüp gorkmanam duranokdy. Şonuň üçinem patyşadan kasam içmegin ýygjamlaşdyraly diýip towakga etmegin ýüregine düwdi. Şeýlelik bilen güýzem, gyşam, ýazam, tomsam kasam içip başladylar.

Wezirleriňem biri gaty ýeser adam bolanmyş diýýärler. Ol hem öz ýanyndan: "Be, ýaňy-ýaňylaram ýylда iki gezek kasam içilýärdi welin, ýylда dört kasama geçiräýdiler-le" diýip, biynjalyk bolmaga başlady. Ol hem ahyr öz wezipesinden peýdalanyp, hiç kime aýtman-diýmän, ata-babalardan miras galan hazynanyň saklanýan gaznasyna bardy. Kyrk jaýdan geçip, kyrk birinji jaýdaky kyrk birinji sandygyň agzyny açdy welin, üýtgesik bir zat ýalpyldap ýatyr. Bu ýagta weziriň ýüzem ýagtylyp gitdi. "Eý Taňrym, beýle gudraty önde-soňda görmändim. Bu nä bagt! Hökman meniň nesibäm bolmaly. Eger muny kümüş bilen çalşyraýsam näderkä? Kim görjek, kim biljek diýsene".

Hut şeýle-de etdi.

Ogurlygynyň üsti açylar öydüp ätiýaç edip, adamlary her aý kasam içmäge mejbür etmeli diýen karara geldi. Şeýdip ol

özüniň mukaddes ýadygärlige wepalydygyny subut etmekçi bolýardы.

Şundan soň halk her aýda şäher meýdançasyna üýşüp, kasam içmäge başlanmyş diýýärler. Hemmeler iň soňky damja ganyna çenli ata-babalardan galan bu ýadygärligi gorap saklajakdygyna ant içýärdi.

Köşk ministri hem, aýdyşyna görä, agy-garany saýgarýan adam bolupdyr. "Bu ýoneligiň alamaty-ha bolmaly däl, munuň soňunyň bir çöpi bolmaly. Beýle nähili üýtgeşok zatka" diýip pikir edýär. Kyrk birinji jaýa girip, kyrk bir sandygy açyp, hazynany görýär. Ata babalardan miras galan sowgat onuň ýüreginden turýar, şo bada-da onuň: "Gal, bujagazy özümjik kisäme uraýyn-da, ýerine-de bu bölek misi goýaýyn. Kim biler öýdýäň..." diýen pikir kellesine gelýär. Şeýle pikirem etdi, şeýle-de etdi. Etmesine etdem welin, gorkdam. Yöne, näme, bu işler aýan bolaýsa nätjek ahyryny. Şonuň üçinem her hepde kasam içmegi ýola goýmaly diýen karara geldi.

Niýetine düwen zadynam etdi, ýöne bütinley ynjalykdan hem gaçdy. Özüne ýer tapmady. Her ädimde "häh!" diýiljek ýaly bolup durdy. Onsoň ol bu mukaddes hazynany gorap saklamak üçin özünem, janynam gaýgyrmajakdygyny görkezmäge çalşyp, her gün kasam içip başlady.

Birnäçe gün geçenden soň halkyň arasynda bir adam peýda boldy. Ol:

– Eý adamlar; ata-babalarymyzyň bize gözüñiziň görevi dek gorap saklaň diýip miras goýup giden ýadygärligini çirk ýetirmän saklamak üçin janymyzy gaýgyrmajakdygymza kän-kän ýyllardan bäri kasam içip gelýäris. Hakykatdanam bu hazynany gaznada şeýle aýap saklap gelýäris. Emma onuň nähili zatdygyny haýsy birimiz gördük. Şonuň üçinem şo ýerik baryp, sandyklary açalyň-da, o mukaddes ýadygärligi göreliň. Yüzümize sylalyň! – diýdi.

Bu sözler oslagsyz atylan top okundan enaýy bolmady. Patyşanyň baştutanlygynda gadymkylaryň miras goýup giden ýadygärligine el garanlaryň ählisi bu haýasız gezi aýdan adamyň üstüne eňdiler. Hazynany çalşyranlaryň her haýsy özüne men näkeslik etdim diýdi. Olar biri-birinden bihabar, haçan masgara

bolarkam diýip, gorkuşyp, sandyraşyp otyrdylar.

Şonuň üçinem patyşa, onuň wezir-wekilleri hazynany göreliniň diýip ilata ýüz tutan adamy ýadygärligi masgaralajak bolýar diýip aýypladylar. Oňa dowulçy diýdiler.

– Haramzada diýerler saña! Ata-babalardan galan mukaddes ýadygärligi, şeýle gymmat lagly-merjeni görmäge seniň nä hakyň bar?! – diýip, ol görgülini masgara etdiler.

Halka bu adamyň jenaýatçydygyny ynandyrdylar, onsiň jemlenip bu betbagtyň üstüne çozdular. Ýene birazajyk wagt geçäýen bolsa, işler ýamana ulaşjakdy. Ýone hernä patyşa ara düşäýdi:

– Eger gürrüň bu näkesi öldürmäge direse, oňa berk, kanun esasynda jeza bereris – diýip, ol aýtdy.

Şeýdip ýörite perman çykardylar. Ine şundan soň bolsa jenaýatçyny öldürdiler.

Emma onuň aýdan sözlerini ýatdan çykartmak welin aňsat düşmedi. Bu sözler agyzdan-agza, dilden-dile geçip, külli ýurda ýaýrady.

Ine onsoň ýene biri bu döş gerip goralýan hazynany görmegi niýet etdi. Emma munuň nähiki howply işdigini bilip, bu hakda hiç kime dilini ýarmady. Ol minneti öz dogumlylygyndan çekýärdi, şeýdip gijäniň bir wagty patışanyň gaznasyna aralaşdy. Ýone patyşa, baş wezir we beýlekiler öz etmişleriniň üsti açylar gorkusy bilen bu mukaddes ýadygärligi, has dogrusy, özleriniň çalşyran zatlaryny gaty pugta goraýardylar. Şonuň üçinem gazna giren ýaňky adamy derrew alyp, indi-hä ile görkezerin diýip hyýallanan badyna ele saldylar. Wah, ýone onun elindäki zat hiç zadyň alynya alynmajak posly bir demirdi! Muny iň soňky ogry hazynaň ýerine goýan bolmaly.

– Emma mukaddes ýadygärlik beýle bolmaly däl! – diýip, garawullaryň baştutany demre gözü düşenden gygyryp ugrady.

– Ýok, bu däl! – diýip, köşk weziri uludan demini aldy.

– Düýbünden bu däl! Ýok! – diýip, wezir däli ýaly kellesini çaykady. – Ýok! O däl! O däl!

– Bu dä-ä-ä-äl! – diýip, olaryň bary patyşa goşulyp gygyrdylar.

Eli posly demirli adam hem ýer depip gygyrdy:

– Munuň şol mukaddes ýadygärlik däldigini inda nädip bilyäñiz?

Onda siz hakyky ýadygärligiň nähilidigini öñ görüpsiňiz-dä, şeýlemi?

Hiç kim sesini çykarmaga het edip bilmədi. Her kim ýadygärligiň ýerine goýan zadymy menden soňky ogry çalşyrypdyr diýip pikir etdi. Tutulan adamy bahym tüýt-müýt edip, arzyly sandyga-da şol posly demri salyp goýdular. Soň sandyklary münnərläp goýup, kyrk bir jaýyň kyrk biriniňem daşyndan pugta gulp urup, çykyp gaýtdylar. Emma ynjalyklary bolmandan soň, bu mukaddes ýadygärligi gaty berk gorap saklamak maksady bilen bu hakda täze bir kanun çykardylar. Bu kanuna görä, wepalylyk kasamyny ähli halk günde üç gezek içmeli – irden, günortan, aşsam!

Halk bu kanuny pugtadan-pugta berjaý edip geldi. Özleriniň şeýle yhlasly gorap saklaýan mukaddes zadynyň posly bir demirdigini welin olaryň hiç birem bilenok.

Eziz NESIN,
türk ýazyjysy.

Terjime eden: Kemal YKLYMOW.

Satırıki hekaýalar